

УДК 75:39(476)

ГРАФІКА ЛЕОНІДА ДЕНИСЕНКА В КОНТЕКСТІ МИСТЕЦТВА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Папета С.П.

Київський університет культури

Статтю присвячено творчості талановитого представника української діаспори в Австралії, живописця, графіка, скульптора Леоніда Денисенка. Зокрема, в даній публікації висвітлюється діяльність художника в царині графічного мистецтва. Численні пейзажі, портрети, книжкові ілюстрації презентують Л. Денисенка як оригінального і самобутнього майстра. В залежності від жанру і теми він безпомилково знаходить відповідне стильове рішення, продовжуючи традиції фігуративного мистецтва в середовищі художників української діаспори. Вивчення і аналіз проведено на матеріалах наданих особисто автором.

Ключові слова: мистецтво, графіка, жанр, портрет, динаміка, монументальність, світлотінь, контраст, пейзаж, анімалістика.

Постановка проблеми. Українське мистецтво ХХ ст. умовно поділяється за двома напрямками: мистецтво безпосередньо на території України і мистецтво українських митців за її межами. Попри різність умов, в яких творили українські художники на батьківщині і за кордоном, більшість з них об'єднував і об'єднує питомий зв'язок з рідною землею, її історичною спадщиною, культурою і мистецтвом. Численні публікації, присвячені видатним митцям української діаспори, доводять визначальну роль цього зв'язку. Творчість Л. Денисенка являє собою яскравий зразок єдності нерозривного духовного зв'язку з Україною і самобутнього художнього таланту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Літературу, присвячену проблемам української діаспори можна поділити на декілька напрямів. Загальні відомості щодо історії, сучасного стану української діаспори в світі та її видатних представників акумулюються у фундаментальних виданнях на взірець «Енциклопедії Української Діаспори» [1], «Українці у світі» [7]. Питання асиміляції українських митців у світовому культурно-мистецькому просторі, зокрема, розкриваються в таких публікаціях, як «Культурно-мистецькі процеси в середовищі української діаспори кінця 1940-1970-х років» [2], «Понад кордонами. Модерна українська книжкова графіка 1914-1945» [6], «Українські митці у світі. Матеріали до історії українського мистецтва ХХ ст.» [8]. Значний корпус літературних джерел присвячено окремим персоналіям, видатним митцям ХХ ст., творчість яких можна віднести до кращих досягнень мистецтва своєї доби і, разом з тим, ідентифікувати як приналежну до української культури і мистецтва в цілому [3, 4, 5, 9, 10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Місце українських митців в контексті мистецтва ХХ ст. вже давно і плідно висвітлюється на сторінках як вітчизняних, так і закордонних видань. Натомість, творчість окремих українських художників, які не належали до відомих мистецьких шкіл і течій, і по цей день залишається маловідомою і не вписаною в контекст мистецтва української діаспори і українського мистецтва в цілому. Зокрема, це стосується графіки Л. Денисенка, в якій поєдналися стильові традиції європейської школи з тематикою і жанровим колоритом української культури.

Мета статті полягає в узагальненні творчого доробку Л. Денисенка в царині графіки, аналізі її стильових і художніх особливостей, оцінці мистецької вартості графічних творів художника.

Виклад основного матеріалу. Творчий доробок Л. Денисенка в царині графіки складає більш як півстоліття. Свій шлях в мистецтві він починав власне як графік на звільнених союзниками територіях Німеччини. Протягом всього життя Л. Денисенко вдосконалював техніку рисування пером. Ось як він сам анує серію рисунків «Від Німеччини до Австралії», де відображено окремі пункти його численних мандрів: «Мої картини, виконані пером, виходять поза межі звичайного двохвимірної рисунка, і досягають трьохвимірну форму з її ефектами світлотіней та віддалі повітряного простору, характерними для стилю класично-реалістичного живопису. Тому митці, зокрема в Німеччині, зараховували мій стиль не в число рисунків, але малярських чи живописних картин, де місце пензля, пастелі або вугля, заміняє кінчик пера» [3, с. 34]. З точки зору мистецтвознавчої науки можна було б посперечатися з деякими твердженнями цієї дефініції. Ну хоча б з тим, що рисунок тут трактовано виключно як двовимірне зображення на противагу живопису. Насправді і рисунок і живопис належать до двовимірних мистецтв, проте можуть використовуватися для створення ілюзорної просторовості. Втім, з Л. Денисенком можна погодитися, що за стилем означені роботи є класично-реалістичними.

Ця велика серія рисунків починається під час перебування художника в Німеччині наприкінці другої світової війни. Серед інших робіт своїм особливим настроєм привертає увагу образ зруйнованого будинку, нагадуючи похмуру, загрозливу монументальність руїн стародавнього Риму в трактовці Піранезі. Зовсім інше враження залишають пейзажі невеличких німецьких міст, що уникли руйнування і залишилися майже незмінними з доби середньовіччя. В перший момент викликають подив щільно забудовані, але порожні міські вулиці. Проте задум автора стає зрозумілим, якщо подивитися на дату створення – 1946 рік. Саме таким чином, без слів і без пафосу художник дає відчуття ту ціну, яку заплатила Німеччина за війну.

Тихою задумою і непоказною скорботою бере за серце «Придорожній хрест у Бад Верісгофені». Самітній, напівсхований у гущавині дерев

він – красномовний символ скорботи. Актуальний, навіть, репортажний характер робіт цієї серії позначився не лише точністю відтворюваного ландшафту чи архітектури, але й умінням помітити нібито несуттєве і відтворити його таким чином, що разом з монументальними речами ці дрібниці створюють ефект присутності саме в цей момент і саме в цьому місці. Так, скажімо, зображуючи старовинну величну ратушу міста Діллінгена в перспективі вулиці, художник на першому плані ретельно вирисовує фрагмент стіни з тиньком, що частково обвалився, частково розтріскався. На іншому боці вулиці він фіксує самотню фігуру жінки, яка рубає дрова.

Перо Л. Денисенка чутливо реагує на особливості клімату, освітлення, характеру ландшафту і архітектури. Перебуваючи в Австрії, він зарисовує пам'ятник Й. Штраусу. Зображення вийшло по бароковому примхливим, легким і динамічним, як музика великого віденця. Перетинаючи Альпи, художник спинає свою увагу на блаженському шале, складеному з паль, що якимось особливо зворушливо виглядає на тлі могутньої структури гірських кряжів. В спекотній Італії одразу відчутно змінюється світлотіньовий баланс: вибілена сонцем бруківка, кам'яна кладка старих стін і мурів різко контрастує із затінком прохолодних ніш, тіннями, що падають від людей, тварин, предметів. Але і тут гостре око майстра фіксує травичку, що проросла крізь кладку стін, деталі побуту, жанрові сценки. Під час морської подорожі до своєї другої батьківщини – Австралії, Денисенко робить швидко зарисовку в африканському Порт-Саїді. Зокрема, його увагу привертають колоритні торгівці. Один з них типовий негроїд, з гнучким сучорлявим тілом, і араб, у довгому, до самих п'ят, строї.

Більша частина серії рисунків пером була зроблена Л. Денисенком в Австралії. Художника приваблює монументальний масштаб зображення. Панорамні пейзажі, просторовість, великі масиви міської забудови сполучаються з детальним, іноді майже ювелірним відображенням найменших подробиць природи. Чутливого до незайманої природи художника захоплюють масштаби австралійської природи, екзотичні види тварин, культура аборигенів. На окремих графічних листах відтворено характерну рослинність континенту, кенгуру, полювання аборигенів. Разом з цим художника цікавлять австралійські міста й містечка з характерною для колишніх колоній еkleктичною архітектурою і провінційним побутом. Особливу увагу привертає серія рисунків, зроблених протягом мандрівної виставки 1951 р., на якій Л. Денисенко керував павільйони України й Білорусі. Цими роботами майстер продовжує своєрідну репортажну серію зображень, розпочатих у Європі – чіткий конструктивний рисунок і об'єктивно відтворена дійсність представляють широкий діапазон вражень про місця бачені протягом довгої подорожі.

В своїх роботах пером Л. Даниленко передусім зумів сполучити мистецтво відтворення великої форми і деталі. Його техніка настільки майстерна, що він з однаковою легкістю будує складну структуру монументальних форм і з достеменною середньовічного мініатюриста вимальовує найдрібніші деталі. Віртуозність здобута ним в робо-

ті пером згодом придалася йому в новій якості, а саме в створенні авторської техніки – «літерографії». В цілому, в роботах даної серії Л. Денисенко проявив себе як майстер пейзажу, який володіє широким діапазоном художніх засобів. Його уміння побачити і виокремити потрібне, точність відтворення, технічна майстерність ставлять його поруч з кращими пейзажистами свого часу.

Значний творчий доробок Л. Денисенка складає жанр портрету. Тут традиціоналізм художника проявився не тільки в стилістиці, але й у виборі персоналій. Зокрема, для створення образу молодого Шевченка художник обирає його автопортрет 1840-41 рр., саме того періоду життя поета, коли було вперше видано Кобзар і здавалося, що на нього очікує прекрасне і безхмарне майбутнє. Окрім того, що Л. Денисенко майже з фотографічною точністю відтворює риси обличчя поета, йому вдається передати його допитливий і дещо сумовитий погляд. Овальний медальйон, в якому розташовано портрет, оточено ілюстраціями з різних творів Шевченка. В невеличких, але дуже виразних образках художник відтворює сцени козацьких походів, селянських повстань, мирної праці, свят, кохання. Це те ідеалізоване і разом з тим трагічне буття України, яке так гостро відчував молодий поет і геніально відтворював у своїх віршах та поемах. Цілісний художній вигляд гравюри завершує орнаментальна стрічка, що по периметру обходить її береги.

Ще одне з широко відомих зображень Т. Шевченка обирає майстер для іншої своєї роботи. Це портрет поета після заслання: лисіюча голова, довгі висячі вуса, такий само, як і в молодості гострий допитливий погляд. Але тепер в цьому погляді додалося суворості і втоми, є в ньому сліди гіркої досвіду і нездоланна сила особистості. В даному зображенні автор навмисне уникає рис декоративності, притаманних попередній роботі, концентруючи увагу глядача на монументальному образі українського генія.

Гравійований портрет Івана Франка, створений Л. Денисенком 1989 р., точно повторює композицію із зображенням молодого Шевченка, хоча ці роботи розділяє понад 30 років. Тут представлено хрестоматійно відомий образ поета, письменника, філософа з високим чолом, спокійним, зосередженим обличчям, відстороненим поглядом. За звичаєм багатьох українських інтелігентів він вбраний у вишиванку і європейський костюм, що підкреслює національну приналежність і культурний контекст. В образках, що оточують овальний медальйон з портретом бачимо знайомі сюжети з бориславського циклу, «Камеярів», «Гімну» та ін.

Рисовані портрети, виконані Л. Денисенком впродовж багатьох років презентують найрізноманітніших людей і створені в різних стилістичних манерах. В цьому жанрі художник прагне до максимально реалістичного відображення моделі в кращих традиціях психологічного портрету. В образі архієпископа Сергія він не тільки точно відтворює благородні риси обличчя літнього чоловіка, але й втілює уявлення про благого і чистого пастиря, непохитного у вірі. Більш офіційний, парадний характер має портрет патріарха Української автокефальної церкви Мстислава. Постає патріарха, навмисне монументалізована

художником, несе в собі символічну ідею величчї незалежної української Церкви, а зображені обабіч його Софія Київська і Сіднейський міст мають свідчити про її об'єднуючу місію на всіх континентах земної кулі.

З непідробною симпатією й теплом рисує Л. Денисенко співвітчизників, що є носіями рідної культури. Життєва мудрість, зваженість і прихований гумор світяться в рисах обличчя українського хореографа Василя Авраменка. Художник обирає досить складний, динамічний ракурс для своєї моделі, виявляючи в цій позі готовність до спілкування, уважне й доброзичливе ставлення до співбесідника. Зовсім інше враження справляє портрет бандуриста з капели ім. Тараса Шевченка. На відміну від попереднього портрету Л. Денисенко використовує статичну постанову голови, зобразивши її в профіль. Зосереджений вираз обличчя літнього чоловіка, примружені очі, відчуття певної внутрішньої напруги створює враження людини стриманої, неговіркої, заскоченої на своїй роботі, неохочої до необов'язкового спілкування.

В портретному жанрі Л. Денисенко не встановлює якоїсь відчутної ієрархії, за якою глядач міг би розрізняти визначних особистостей від пересічних. Будь-яка людина для художника є непересічною, не зважаючи на вік, стать і соціальний статус. Непідробною симпатією дихає портрет афганської біженки Гумаїри. Миловида, веселої вдачі молода жінка з щирою посмішкою дивиться на глядача. Її прямий відкритий погляд, вільно розпущене волосся, складені на грудях руки рисують образ незалежної, сміливої людини, яку не годні подолати жодні нещастя.

Симпатія і співчуття художника тут цілком зрозумілі, адже і сам він колись опинився в стані біженця і так само мужньо призвичаювався до життя на чужині.

В багатьох роботах Л. Денисенка зустрічається зображення тварин. Але як самостійний жанр анімалістика в творчості майстра займає другорядне місце. В натурних зарисовках, переважно ескізних, він прагне точно відтворити анатомію тварин і зафіксувати якісь характерні особливості їх поведінки. Так, скажімо, агресивно і загрозливо виглядає лев з сіднейського зоопарку, і, навпаки, млявим та флегматичним видається верблюд. З свого домашнього собаки художник робить швидко зарисовку, точно відображаючи його безтурботний стан. Серед небагатьох закінчених робіт в анімалістичному жанрі варто відзначити соковиту і виразну гравюру «Австралійські чорні лебеді».

Висновки і пропозиції. В добу занепаду модернізму і початку постмодернізму Л. Денисенко став одним з митців, хто рішуче відстоював позиції реалістичного мистецтва, пропагував установлені культурні цінності, передусім національні. Як графік він відточував майстерність володіння традиційними матеріалами і техніками, створюючи глибокі, по справжньому мистецькі роботи. Разом з тим, його твори цілком актуальні і суголосні глобальним історичним і культурним процесам часу, про що яскраво свідчить серія рисунків «Від Німеччини до Австралії», портрети сучасників. Творчість Л. Денисенка, поки що маловідомого в Україні, має увійти в науковий обіг українського мистецтвознавства і бути введеною в контекст сучасного українського мистецтва.

Список літератури:

1. Енциклопедія Української Діаспори / голов. ред. В. Маркусь; співред. Д. Маркусь. – Нью-Йорк; Чикаго: Наукове Товариство ім. Шевченка в Америці, 2012. – 348 с.
2. Культурно-мистецькі процеси в середовищі української діаспори кінця 1940-1970-х років: поліваріантність художнього досвіду: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства / Г. П. Новоженець-Гаврилів. – Львів, 2013. – 20 с.
3. Папета С. Ака Перейма – її модель світу // Образотворче мистецтво. – К.: Софія-А, 2004. – № 3. – С. 86-89.
4. Папета С. Сходи в небо // Сучасність. – К., 2003. – № 9. – С. 124-128.
5. Папета С. Формула ідеальної втечі // Сучасність. – К., 2004. – № 3. – С. 132-135.
6. Понад кордонами. Модерна українська книжкова графіка 1914-1945 / Видання підготувала Мирослава Мудрак. – Київ. Критика, 2008. – 176 с.
7. Українці у світі: довідник / авт.-упоряд. В. М. Воронін, С. А. Дроздовська. – К.: Український Центр духовної культури, 2005. – 143 с.
8. Українські митці у світі. Матеріали до історії українського мистецтва ХХ ст. / авт.-упоряд. Г. Г. Стельмащук. – Л.: Априорі: Львів. нац. акад. мистецтв., 2013. – 520 с.
9. Федорук О. Палітра і пісня поєдналися у творчій долі Миколи Бутовича // Березіль. 2002. № 3-4.
10. Яків Гніздовський: «Життя людини – тільки недосконалий відблиск її власної мрії»: бібліогр. покажчик / Департамент культури, релігій та національностей Тернопільської обласної державної адміністрації, Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека; уклад. Л. Оленич, авт. вступ. ст. Н. Собкович; кер. проекту й наук. ред. В. Вітенко; ред. О. Раскіна. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2015. – 192 с. – (Родом з України; вип. 9).

Папета С.П.

Киевский университет культуры

ГРАФИКА ЛЕОНИДА ДЕНИСЕНКО В КОНТЕКСТЕ ИСКУССТВА УКРАИНСКОЙ ДИАСПОРЫ

Аннотация

Статья посвящена творчеству талантливого представителя украинской диаспоры в Австралии, живописца, графика, скульптора Леонида Денисенко. В данной публикации освещается деятельность художника в области графического искусства. Многочисленные пейзажи, портреты, книжные иллюстрации представляют Л. Денисенко как оригинального и самобытного мастера. В зависимости от жанра и темы он безошибочно находит соответствующее стилевое решение, продолжая и развивая традиции фигуративного искусства в среде художников украинской диаспоры. Изучение и анализ проведен на материалах предоставленных лично автором.

Ключевые слова: искусство, графика, жанр, портрет, динамика, монументальность, светотень, контраст, пейзаж, анималистика.

Papeta S.P.

Kyiv University of Culture

LEONID DENISENKO'S GRAPHICS IN THE CONTEXT OF THE ART OF THE UKRAINIAN DIASPORA

Summary

The article is devoted to the work of a talented representative of the Ukrainian diaspora in Australia, painter, graphic artist, sculptor Leonid Denisenko. In particular, this publication covers the activities of the artist in in area of graphic arts. Numerous landscapes, portraits, book illustrations represent L. Denisenko as original master. Depending on the genre and theme, he unmistakably finds the appropriate stylistic solution, continuing the tradition of figurative art among the artists of the Ukrainian diaspora. The study and analysis is carried out on materials provided personally by the author.

Keywords: art, graphic, genre, portrait, dynamics, monumentality, light-colored, contrast, landscape, animalistics.